

společnosti. Tato okolnost sice do jisté míry posunula ze stroje akademického hlediska průběh programu, z druhé strany však působila jako spontánní potvrzení spjatosti celkového projektu týmu s progresivními tendencemi v naší společnosti a přidávala diskusím na významu a akutní naléhavosti. Nemálo zde přispěla účast ze zahraničí, i když jinak, zásadně, zkušenost z konference ukazuje, že tzv. národní konference s mezinárodní účastí nepředstavuje pro svou kompromisní povahu právě nejšťastnější model konference.

Pozitivně lze využít veškeré písemné materiály předložené konferenci a na ní prodávající. Po předběžných jednáních je situace asi taková:

- Některé články a referáty byly vyžádány zahraničními odbornými časopisy, stejně jako našimi (zejména Filosofickým a Sociologickým časopisem).
- Různé instituce a jednotlivci se stále ještě obraceli na tým s žádostí o soubor referátů. Bude tedy zajištěn dotisk.
- Upravený protokol konference bude vydán v Akademii (redakce se ujal Petr Horák) jako malotirážní tisk. Umožní to přípravu poměrně v brzké době. Jedná se i o zahraniční vydání zkráceného protokolu.
- Na konferenci předložený anglický překlad *Civilizace na rozcestí* (jako rozmnoužená účelová publikace) vzbudil neobyčejný zájem zahraničních účastníků a jejich prostřednictvím lze už dnes pozorovat zvýšený ohlas jednotlivců, ústavů i nakladatelství v cizině (italská skupina Futuribles si vyžádala autorizaci, stejně jako západoněmecké nakladatelství Suhrkamp; další lze očekávat).

Za zmínku stojí rovněž ohlas konference v tisku. Rudé právo referovalo o průběhu pravidelně, ohlasy se objevily v *Mladé frontě* i v jiných časopisech. Články vyšly také v zahraničním tisku (západoněmecká *Die Zeit*, pařížský *Le Figaro* aj.) a vesměs hodnotí konferenci velmi lichotivě. Ohlas v odborném tisku však lze ještě očekávat později, zatím vyšla rozsáhlá stať ve francouzské revui *Analyse et prévision*.

Závěrem se sluší ještě jednou ocenit pomoc a spolupráci velkého množství pracovníků i jednotlivců, kteří věnovali své síly konferenci až do úplného vyčerpání. Zdá se nám, že mezioborová povaha konference má svůj ne zcela bezvýznamný rys i v tom, že v rámci Akademie věd i jiných vědeckých pracovišť sdružuje a lidsky sblíží mnohé jinak ve svých enklávách uzavřené skupiny.

—OK—

### Významné jednání o mládeži

Ve dnech 15.—17. února 1968 se stal jugoslávský Split místem zasedání 3. konference Jugoslávské sociologické společnosti, jež soustředila svou pozornost na širokou problema-

tku mládeže. Hned na počátku je nutno zdůraznit, že to bylo rozhodně setkání užitečné, protože umožnilo do značné míry shrnout výsledky dosavadních diskusí o mládeži a otevřelo prostor novým myšlenkovým proudům.<sup>1</sup>

Prvořadá pozornost byla věnována především analýze sociální pozice a role mládeže v moderních společnostech, jako východisku analýzy jednotlivých sociálních fenoménů mládeže. Zdůrazněním významu tohoto východiska zahájil svůj referát P. Novosel (*Mládež v současném světě*), který současnou pozici mládeže v moderních společnostech charakterizoval třemi základními znaky: askriptivním znakem podřízenosti, rolí noviciátu a specifitostí procesu socializace. Novosel analyzoval a do jisté míry konkretizoval obecnou zákonitost vývoje pozice mládeže ve společnosti. Z askriptivního statusu podřízenosti, vlastního mládeži ve fázi relativně statického vývoje společnosti, se mládež jako sociální skupina může vymanit jen v době přechodu společnosti od fáze dynamického vývoje do fáze, v níž mládež lidé přebírají plnění určitých rolí, na něž by dospělí sami nestačili. Avšak po této fázi dynamického vývoje je mládež opět „zasazená“ do svého „normálního“ podřízeného statusu. Sociální deprivace, která je výsledkem nesouhlasu mladých s jejich nízkým statusem podřízenosti, vede ke kompenzaci, nacházející svůj výraz v různých „vychýlených“ formách chování. Možnosti kompenzace i její konkrétní formy jsou ovšem determinovány mnoha faktory. Novosel považuje za nejvýznamnější sociální původ a pak ekonomické a kulturní klima, v němž mladý člověk vyrůstá a žije. Sociální deprivace jeví — podle autora — vyšší intenzitu u dětí z nižších sociálních vrstev. (Pojem sociální deprivace — chápaný ovšem v širším smyslu než v sociální psychologii — byl na splitské konferenci jedním z nejfrekventovanějších pojmů). Role noviciátu zahrnuje přípravu a přechod mladých do sekundárního sociálního horizontu. Novosel se zde plně ztotožnil s H. Schelskym v tom, že přechod mladého člověka z primárního sociálního horizontu chování, v němž je chráněn před nejistotami světa, do horizontu druhého, zbyrokratizovaného, zvěčnělého světa sociální velkoorganizace, je pro mladého člověka otřesem. Intenzita tohoto otřesu je závislá především na sociálním klimatu, z něhož subjekt do změněných podmínek přichází. Široké problematiky socializačního procesu se Novosel dotkl především poukazem na různá simplifikující pojetí socializace a pak analýzou funkce školy jako významného či přímo dominantního instrumentu socializačního procesu. Škola dnes vytváří „ideální“ podmínky pro srážku mladých s dospělými, a to především tím, že podává zidealizovaný obraz o chování dospělých a o jejich organizacích. Jakmile se však mladí lidé seznámí s existující skutečností na základě vlastní empirie, dochází k rozčarování, které může vyústit i ve vytvoření vlastního vnitřního světa mladých, ve vytváření sepa-

rátých sociálních útvarů, jež odmítají spojení se světem dospělých a jejich organizacemi.

(Výsledky rozpornosti slov a činů, konfrontací vštěpovaných etických zásad a existující reality se zabývala celá řada diskusních příspěvků, zvláště v souvislosti s úvahami nad příčinami procesu depolitizace a privatizace současné mládeže).

P. Novosel, I. Lučev a někteří další sociologové dokázali svými přístupy užitečnost a funkčnost strukturálně funkcionálního přístupu ke studiu mládeže, který umožňuje relativně objektivní a exaktní, i když teoreticky jednostranné zkoumání dané problematiky. I. Lučev ve svém referátu, nazvaném *Pozice mládeže vzhledem ke stupni otevřenosti společnosti a její mobilitě*, chápe rozpor v mládeži a rozpor mládeže a společnosti jako důsledek strukturálních společenských rozporů. Vychází z konstatování, že dynamika společenského vývoje není doprovázena dynamikou strukturálních společenských změn, že zde neprobíhají odpovídající procesy strukturace, restrukturační, destrukturační, ale jako výrazné se jeví především procesy konzervace společenské struktury, které se uskutečňují především prostřednictvím existujících společenských institucí. „Společenské instituce jako konzervátoři existujícího společenského systému jsou nejčastěji výslednicí úsilí jedné generace a svůj nejstabilnější výraz získávají v období zaujímání vrcholných pozic a výkonu společenské moci“. Lučev analyzuje postoj ostatních generací, především mladé, nastupující generace k daným sociálním poměrům a její snahu o změnu. Tuto snahu o změnu vysvětluje hlavně tím, že procesy stabilizace a konzervace vztahů vytvářejí překážky pro normální cirkulaci jedinců ve společenském prostoru.

Klíčovými otázkami socializace mládeže se ve svých příspěvcích zabýval jugoslávský psycholog, filosof a sociolog R. Suprek. Vyšel z analýzy subjektivně objektových vztahů mládeže a společnosti, mladých jedinců a společnosti. Velmi zajímavou část tvořil pak jeho výklad o teoreticko-empirickém výzkumu socializace několika různých skupin mládeže pracujících v brigádách na „cestě bratrství“, o měření indexu sociální expanzivity aj. — Problematickou socializace se zabývala ve svém příspěvku i Libuše Šilhánová.

Živou a nikoliv souzvučnou polemiku vyzval zajímavý referát Manojla Bročiće k problematice generačních vztahů. Přinesl řadu nových myšlenkových podnětů, zejména pokud jde o kontinuitu a diskontinuitu v transmisi hodnot generačních skupin a generačních vln. Jak tento referát, tak zejména diskuse k němu byla — ovšem právem — poznamenána poznatky o soudobých velmi rozporných generačních vztazích v Jugoslávii.

Jednou z často rozebíraných otázek splitské konference byla krize mládeže. Významný podíl na tomto rozboru mělo vystoupení R. Lukiće (*Základní problémy mládeže: zespolenštění, osvojování kultury, výchova*), v němž autor hned na počátku uvedl tuto svou charakteristiku krize mládeže: „Mládež

se necítí být součástí společnosti, chová se protichůdně společenským normám, bouří se proti společnosti a nepřijímá v ní své úkoly“. Autor zdůrazňuje prezenci krize mládeže především ve společnostech s vysoce rozvinutým průmyslem a ekonomikou, zároveň se však domnívá — a to je myšlenka rozhodně zajímavá —, že v podmínkách zesilujících internacionálních komunikací a náporu masové komunikačních prostředků má diskutovaný jev svou významnou platnost i v systémech hospodářsky méně rozvinutých, a naznačuje, že někdy jsou dokonce jeho projevy v takových systémech mnohem ostřejší. Podle našeho názoru jde o nebyvalé zrychlení přenosu vzorů chování, například z vysoce rozvinutých kapitalistických zemí, jež může znamenat neorganické spojování cizích kulturních produktů s přirozeně se vyvíjejícími produkty domácí „panenské“ či „polopanenské“ kulturní půdy. — R. Lukić se v souvislosti se vznikem současné krize (jež je na rozdíl od krizí „předcházejících mládeží“ hluboce nihilistická, protože nejenže zavrhuje staré opotřebované hodnoty, ale zčásti odvrhuje jakékoliv hodnoty vůbec [!]) zamýšlí nad vytvářením kultury a nad nejzákladnějším procesem její tvorby, tj. nad procesem práce. V práci je člověk podřízen určitým kulturním pravidlům, která si musí osvojit, prací se utváří, kultivuje, přijímá určitou kulturu, utváří svůj charakter, osobnost. Spolupráce lidí, (kteří jsou zvláštními, neopakovatelnými bytostmi) v pracovním procesu zajišťuje hodnotu člověka a hodnotu společnosti. Takováto spolupráce je základem tzv. „sociální kultury“. Proti tomu existuje „asociální“ kultura, založená na neprací či na ne-lidské práci „sériových“, „typizovaných“ lidí. Tuto „asociální kulturu“ chápe autor v širokých kontextech odcizení a zvěčňování lidských vztahů a lidských individuí. Zdůrazňuje, že obtížnost socializace mládeže v širokém smyslu toho pojmu vyplývá mimo jiné právě z existence „asociální“ kultury v tomto současném světě.

Významnosti práce nejen jako činnosti, již si člověk zabezpečuje prostředky k životu, ale především jako socializačního a akulturačního prostoru byla na splitské konferenci věnována významná pozornost. Příčinu této akcentace je nutno hledat i v současných obtížích jugoslávské společnosti, konkrétně v relativně vysoké nezaměstnanosti mládeže (v r. 1965 tvořili mladí lidé do 24 let 45,7% celkové počtu nezaměstnaných), v obtížích s uplatňováním mladých pracovníků, v limitaci možností vzdělávání, které zdaleka nejsou poskytovány všem, kdo pro ně mají předpoklady (tj. schopnosti), neboť významnou roli zde dosud hrají hluboké rozdíly v materiálním zabezpečení dětí z různých sociálních vrstev. Především otázkám egalitizace možností průpravy, mobility mladých, vzdělání jako významnému mobilitnímu kanálu a v té souvislosti uplatňování mladých odborníků věnoval svou pozornost M. Popović (*Společenské podmínky a možnosti vzdělávání v Jugoslávii*). Z jeho obsáhlého příspěvku (v němž mimo jiné poukázal i na růst vzdělanostní úrovně mládeže v kapita-

<sup>1</sup> Hlavní referáty a diskusní příspěvky této konference jsou zveřejněny v 1.—3. čísle časopisu Sociologija.

listických zemích a upozornil na škodlivost podceňování či nedoceňování skutečnosti, že to jsou kapitalistické země, které postupně umožňují vzdělání příslušníkům nejrůznějších sociálních vrstev) zaujala především analýza sociálních faktorů, jež urychlují či zpomalují proces demokratizace vzdělání v Jugoslávii, a pak jeho zdůvodnění nutnosti zkoumat růst vzdělanostní úrovně i z hlediska tendencí jednotlivých sociálních vrstev, tj. tendencí k poziční stagnaci a tendencí k progresivní změně. Popović uváděl jako jeden z konkrétních příkladů snahy dostat se prostřednictvím vzdělání do jiné sociální vrstvy poměrně obecné tendence vesnické mládeže k prodlužování školní průpravy.

Mobilitě venkovské mládeže věnoval pozornost i V. Durić (*Příspěvek k zkoumání sociální motivace a mobility vesnické mládeže v autonomní oblasti Vojvodiny*). Za nejvýznamnější a nejsilnější motiv považuje mnohostranné opomíjení vesnické mládeže, které evokuje růst aspirací na vlastní sociální afirmaci. Neefektivnějšími mobilitními kanály současné vesnické mládeže jsou vzdělání, manželství a specifické pracovní příležitosti mimo vesnici. V závěru svého vystoupení autor konkretizoval následky masového odlivu mládeže z vesnice, následky tzv. rurálního exodu, nezdravou feminizaci a senilizaci vesnice na straně jedné a na druhé straně růst novodobých "slums", jež vyrůstají zcela neorganizovaně na perifériích měst a jež jsou živnou půdou různých sociálně patologických jevů.

Na nutnost zkoumání názorů a postojů, vycházejícího především z hluboké analýzy sociálního a ekonomického postavení tak zvané „přebytečné“ mládeže, poukázal M. Radovanović (*Problém „přebytečné“ generace v současné jugoslávské společnosti*). Do této „přebytečné“ generace mládeže (hovoří ovšem i o „přebytečné“ generaci starších, dospělých) zařazuje především „část mladých lidí, kteří zůstávají bez základního vzdělání, část mladých, kteří již jako děti započali svůj profesionální a sociální život různými pomocnými pracemi, část mladých lidí, kteří nemají podmínky pro získání kvalifikace, dále tu část mladých, kteří ji získávají v obtížných podmínkách, skupinu mladých, domněných pro nedostatek pracovních příležitostí pokračovat v návštěvě školy, skupinu mladých provinilců a delikventů, skupinu mladých odborníků, kteří pracují mimo svou profesi a na nižších místech, skupinu mladých, kteří nacházejí pracovní příležitosti v různých zemích západní Evropy a konečně skupinu nezaměstnané mládeže.“ (V r. 1965 bylo v Jugoslávii 112 000 registrovaných nezaměstnaných mladých lidí.)

Splitká konference ukázala, že řešení stávající situace, plodící mnohé problémy společnosti s mládeží a mládeže se společností, situace, jejíž vážnost narůstá, bude velmi obtížným a rozhodně ne krátkodobým procesem. Nedostatek pracovních příležitostí pro mladé kvalifikované pracovníky na jedné straně, relativně vysoké zastoupení nekvalifikovaných pracovníků ve vedoucích pozicích na straně druhé (tj. rozpor vlastní zřej-

mě všem socialistickým systémům v současné fázi jejich vývoje), a z tohoto rozporu pramenící odpor k mladým schopným jedincům — to jsou jevy, jež nejenom určují pozici mládeže v současné společnosti, ale jež ovlivňují i postoje mladých lidí k současnému společenskému a politickému systému, jejich depolitizaci, privatizaci apod.

Jednou z vážných deformací samosprávy, totiž uzavíráním pracovních organizací mladým kvalifikovaným lidem a příčinami odporu k mladým schopným pracovníkům, se zabývali i S. Milošević a D. Miljanić (*Několik připomínek k současné roli a pozici mládeže ve společnosti a ve Svazu komunistů*), především v souvislosti s analýzou postojů dnešních mladých lidí k současnému společenskému a politickému systému. Mladí lidé akceptují socialismus především jako systém humanitních norem. Volají po morální integraci komunistického člověka; jejich požadavek však nelze chápat jako výraz touhy po nějakém současném etickém katechismu (kodexu), ale především jako přání překonat diskrepanci mezi tím, co je hlášáno, a skutečností. Jejich ostřejší reagování na existující deformace, které je ovlivněno i jejich emocionálně silnějším uchopováním této skutečnosti, je vede buď k rebelantství, které nelze vždy charakterizovat jako zřetelnou politickou aktivitu (to politické bývá skryto v projevech, jež se na první pohled jeví jako prosté, nevinné), nebo nabývá formy apatie.

Vážnou deformací, k níž v uplynulých letech docházelo, ale jež rozhodně není jevem dnes překonaným, spíše naopak, je snížení účasti mladých lidí na řízení společnosti. A. Zečević a V. Milić (*Sociálně politický systém Jugoslávie a participace mládeže*) na podkladě analýzy statistického materiálu poukázali na pokles zastoupení příslušníků mládeže v jednotlivých společenských a politických organizacích. V současné jugoslávské společnosti existuje nesoulad mezi objektivními potřebami systému a konkrétními sociálními podmínkami, které determinují a regulují zastoupení mládeže v jednotlivých sociálních sektorech. (V uplynulých letech došlo například k závažnému porušení věkové struktury Svazu komunistů — mladí lidé do 25 let tvoří 11,5% všeho členstva).

Pokles institucionální aktivity i organizovanosti mladých, zintenzívnění depolitizačního procesu, zesílení privatizace atd. — to jsou výsledky nesprávné politiky společnosti (a především Svazu komunistů) vůči mládeži. Postupující privatizace a depolitizace mládeže je výsledkem rozpornosti slov a činů, omezování participace mladých na životě sociálního makroorganizmu, poklesu uplatňování zásady „každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“, limitace uplatňování schopností každého individua.

Splitká konference, již se mimochodem zúčastnilo i několik zahraničních sociologů (z PLR, NDR, ČSSR, NSR, Velké Británie, USA), byla sympatická svou otevřeností, s jakou se stavěla k diskusi, k výměně často velmi protichůdných názorů a k řešení závažných otázek současného stavu společnosti. Příznačné pro ni bylo i chápání kritické

funkce sociologie jako vědy, která má zjišťovat a objasňovat sociální rozpory, a mezi nimi i velmi závažné rozpory mezi společnostmi a mládeží. Jejím dalším sympatickým rysem byla i účast předních jugoslávských sociologů, z nichž někteří se otázkami mládeže speciálně nezabývají, ale nutně se jich dotýkají v širších kontextech svého bádání. Myslíme si, že by bylo užitečné — a to nikoliv jednostranně —, kdyby k podobnému propojení obecných a speciálnějších přístupů docházelo i při našich konferencích.

Libuše Šilhanová  
Eliška Freiová

## Futurologie v Polsku

Jaká bude příští společnost a jaká by měla být? Kam spějeme? Tyto otázky nejsou nijak nové — lidstvo si je klade v různých obměnách znovu a znovu. Co je však předmětem současné futurologie (vědy o budoucnosti), jež získává stále větší zájem jak na Východě, tak na Západě?

Hledání takových metod předpovědi, jež by umožnily přesnější výpověď o budoucnosti, jež by mohly přispět k minimalizaci diskrepance mezi vytyčovanými záměry a dosažnými cíli.

Neobyčejně podnětný příspěvek k této problematice představuje polská futurologická konference na téma *Problémy předvídání budoucnosti a model kultury*.<sup>1</sup> Byla uspořádána z podnětu Pracovní Badaň Kultury Współczesnej (pracoviště výzkumů současné kultury), tj. interdisciplinárního týmu Polské akademie věd, vedeného prof. Stefanem Żółkiewskim. Smyslem práce tohoto týmu není rozmnožování dalších výzkumů, ale spíše hledání cest k celistvé interpretaci existujících materiálů. Soustřeďuje se do tří hlavních tematických okruhů: teorie kultury, diagnostické analýzy a kulturní prognózy.

Osou práce futurologického proudu je úsilí o vytvoření perspektivního modelu polské kultury. Základní hypotéza formulovaná S. Żółkiewskim vychází z přesvědčení, že „chceme-li předvídat různé trendy rozvoje kultury, příští potřeby, jejichž uspokojení musí zajistit realizace odpovědně promyšleného plánu široce pojeté společenské spotřeby, pak je třeba nejprve vytvořit model budoucí kultury“.

Konference, jejíž těžiště tvořila již uvedená problematika předvídání budoucnosti a modelu kultury, měla výrazně interdisciplinární charakter. Vytyčila šest základních pracovních témat: 1. metodologické problémy, 2. kulturní prognózy, 3. demografie — společenská struktura, reorganizace hospodaření s prostorem, 4. ekonomicko-technická báze kulturních prognóz, 5. člověk a výchova, 6. perspektivy prognostických studií.

V úvahách metodologických tvořily centrum dvě skupiny otázek — metodologie prognóz a zásady konstrukce a teoretické užitečnosti modelu kultury.

Lze vůbec chápat předvídání budoucnosti jako vědu? Čím se takové věda zabývá, ja-

kých metod používá? Byla vyslovena řada metafor se snahou postihnout specifikum společenských prognóz. Někteří přirovnávají prognózy k umění, neboť jejich atributem je široké pole otevřenosti pro intuici, představivost, jakési vědecké vizionářství, jež má obohatit skutečnost a její potenciální možnosti.

Doc. Nowak charakterizoval dva možné typy postojů k budoucnosti pozicí astronoma a hráče. Astronom se dívá na skutečnost ze stanoviska nezávislého pozorovatele a pozoruje budoucnost jako nevyhnutelný stav, určený imanentním během událostí. Hráč se dívá na svět z perspektivy cíle a ve skutečnosti ho zajímá jen to, co mu může pomoci nebo překážet. Dívá se na budoucnost jako na soubor více či méně příznivých alternativ, usiluje o to mít vliv na výběr a tím již formovat budoucnost po svém.

Umělec, hráč, astronom, vizionář, politik, konstruktér — v těchto přirovnáních se objevovaly charakteristiky futurologů.

Diskuse k metodologickým otázkám modelu kultury směřovala jednak k charakteristice takového modelu, jednak poukazovala na řadu vážných metodologických obtíží při jeho konstruování.

Model kultury má být podle názoru S. Żółkiewského přibližným obrazem strukturálních souvislostí spojujících elementy (statické i dynamické) dané kultury, má poukazovat na základní funkcionální závislosti. Je svým způsobem „ideálním nástrojem, který má sloužit řešení vymezených úkolů tak, abychom s jeho pomocí našli odpovědi na vymezené problémy naší historicky podmíněné účasti na kultuře“.

Praxeolog prof. Zieleniewski vyslovil otázku, jaké pojetí modelu by bylo vhodné pro předvídání a plánování kulturních procesů. Poukázal na vážné obtíže, ne-li možnost použití formalizovaných modelů v interpretaci kultury. Typem modelového myšlení, jež je vlastní úvahám nad kulturou, je tzv. „imanentizace“ nebo „abstraktní experimentování“, jež by mohlo vést k hledání podmínek realizace vytyčených cílů a předvídání konsekvencí vybraných alternativ kulturní politiky. Prof. Zieleniewski uvážil několik postulátů, které by mohly být předpokladnými cíli modelu socialistické kultury, jež by měla být kulturou náležitě ocenění cizích potřeb, kulturou civilní smělosti a organizační obratnosti.

Problémem axiologických složek modelu kultury bylo věnováno mnoho pozornosti. Model kultury je možno také chápat jako systém reprezentující volbu jistých hodnot a nabízející jisté cesty k jejich dosažení. V této souvislosti upozornil W. Morawski na obtíže spojené s tím, jestliže se v perspektivních úvahách přijme jakási shora vytvořená škála hodnot.

Dr. Strzelecki akcentoval potřebu pluralistického polycentristického modelu kultury, v němž by bylo dostatek prostoru pro různá „centra hodnot“, v němž by účastníky rozdělovaly jisté hodnoty a společná přesvědčení umožňující vnitřní dialog.

Referáty a diskuse jsou otištěny ve 4. čísle časopisu *Kultura i społeczeństwo* (1967).